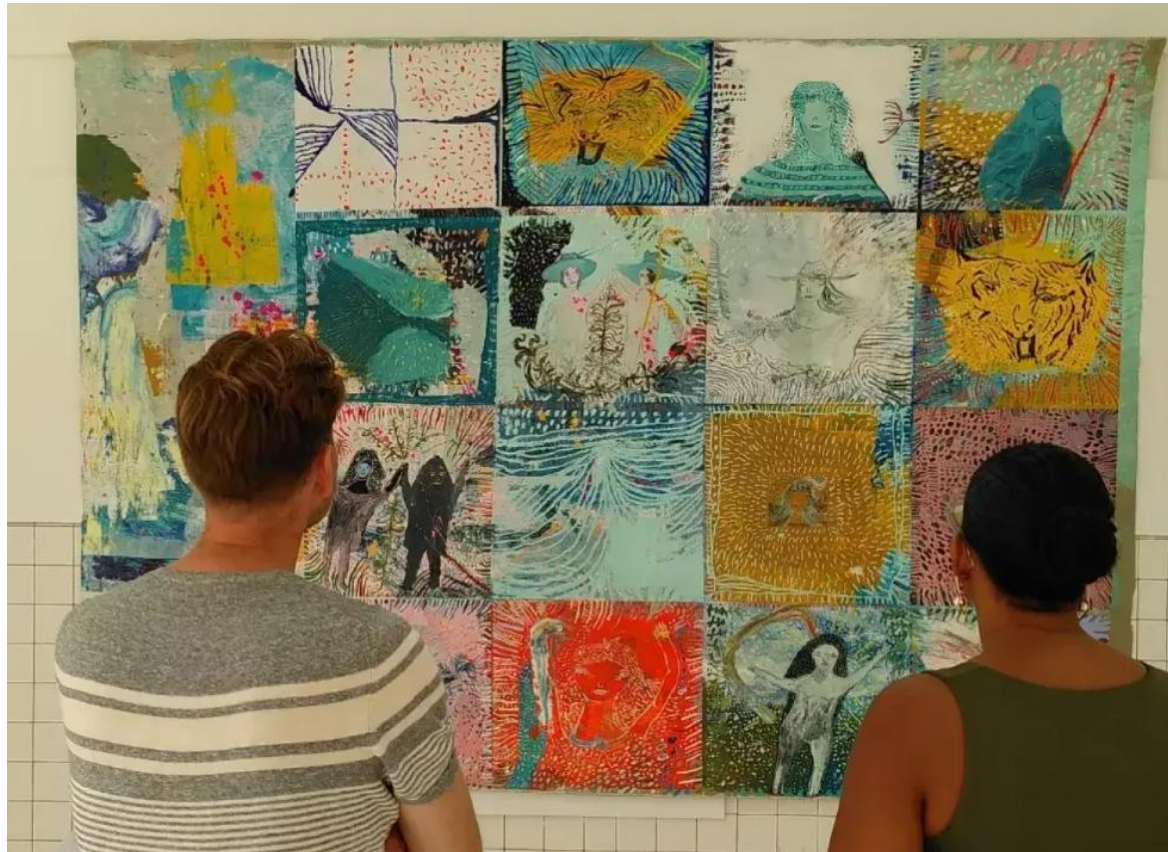

Sociaal-culturele kenmerken en veranderingen – havo

Bron 1

Artwork of Samuel Sarmiento in Ateliers '89 in Oranjestad, Aruba

Foto: Albert Meijer

Samuel Sarmiento is een kunstenaar die hedendaagse kunst gebruikt om verhalen en symbolen uit (mondeling overgebrachte) tradities van het Caribisch gebied te verbeelden.

Introductie

Bron 2

Ducana maakster uit Antigua en Barbuda

<https://thecaribbeancamera.com/ducana-raisin-debate-reflects-antigua-and-barbudas-cultural-heritage/>

“Niet cricket of politiek leidde begin 2025 tot een fel debat in Antigua en Barbuda, maar een dessert. Er was discussie over de ingrediënten van een populair nationaal gerecht (Ducana, zie bron 2). Wel of geen rozijnen in het dessert is de vraag, die al langer zorgt voor verdeeldheid onder de bevolking. Het gaat om een dessert dat nog wortels heeft vanuit Afrika, en dat veel gegeten wordt in het Caribisch gebied. De opname van het dessert in een inventarisatie van nationaal cultureel erfgoed heeft de discussie opnieuw aangewakkerd. Met deze inventarisatie wordt geprobeerd om de unieke identiteit van het land te bewaren.”

Zoals uit bovenstaand voorbeeld blijkt, is de cultuur in het Caribisch gebied een mix van verschillende tradities uit verschillende landen. Dit geldt ook voor de bevolking in het Caribisch gebied, die uit verschillende bevolkingsgroepen bestaat met elk hun eigen afkomst, tradities en gebruiken. Al deze bevolkingsgroepen vinden een plekje in de maatschappij, maar er zijn verschillen in hun sociaaleconomische en sociaal-culturele positie.

In dit katern ga je op zoek naar een verklaring voor deze verschillen. Je komt te weten wat migratie en toerisme met cultuurverandering te maken hebben. En je onderzoekt wat de ruimtelijke inrichting van een stad te maken heeft met de positie van de bevolkingsgroepen.

In de eindopdracht van dit katern ga je een schetskaart maken van de hoofdstad van jouw eiland. Hierbij ga je onderzoeken of er sprake is van segregatie en/of gentrificatie en ga je nadenken over oplossingen.

Oriëntatie

Leerdoel van dit katern

Aan het eind van dit katern kun je de sociaaleconomische, culturele en etnische verschillen op de eilanden in het Caribisch gebied beschrijven, verklaren en analyseren.

Aandachtspunten

- Je kunt beschrijven en verklaren hoe geldzendingen / remittances een grote rol spelen in de sociaaleconomische positie van eilandbewoners.
- Je kunt beschrijven, verklaren en analyseren hoe integratievraagstukken ontstaan door migratie.
- Je kunt beschrijven, verklaren en analyseren hoe er verschillende eilanden sprake is van cultuurverandering als gevolg van migratie en grootschalig toerisme.

Kernbegrippen

Aan het einde van dit katern ken je de volgende begrippen:

- sociale segregatie
- ruimtelijke segregatie
- naturalisatie
- gentrificatie
- geldzendingen / remittances
- diaspora

In de afronding aan het einde van het katern is een verklarende begrippenlijst opgenomen. Vet- en blauwgedrukte woorden zijn terug te lezen in deze verklarende begrippenlijst.

Werkwijze

Vooraf

- Voorkennis: Je maakt de instaptoets om te zien hoeveel je nog weet over cultuur.

Aan de slag

- Stap 1: In deze stap leer je over cultuurverandering en onderzoek je kenmerkende aspecten van je eigen cultuur.
- Stap 2: In deze stap leer je wat de gevolgen van toerisme kunnen zijn op een cultuur en doet een onderzoekje naar de gevolgen van toerisme in je eigen omgeving.
- Stap 3: In deze stap leer je over de gevolgen van migratie. Als voorbeeld staat Curaçao centraal en leer je over integratie en naturalisatie. In deze stap gaat het ook over geldzendingen van migranten.
- Stap 4: In deze stap leer je over ruimtelijke veranderingen in een stad en waar mensen wonen.

Afronding

- Begrippenlijst: Blauw- en vetgedrukte woorden zijn terug te lezen in deze verklarende begrippenlijst.
- Eindproduct Je doet onderzoek naar gentrificatie en ruimtelijke segregatie door de hoofdstad in kaart te brengen.
- Toetsvragen: Met een aantal vragen test je of je de leerdoelen hebt behaald.
- Examenvragen: Oefen met eindexamenvragen.
- Terugkijken: Je kijkt terug op het katern. Hoe ging het?

Nb.

Bij verwijzingen naar de atlas zijn omschrijvingen van kaarten genoemd, zodat de vragen te maken zijn met de Grote Bosatlas, zowel de 55e editie als de 56e editie.

Voorkennis

De volgende zeven begrippen passen bij cultuur en cultuurverandering.

homogenisering – diffusie – lingua franca – regionale identiteit – cultuurgebied – naturalisatie – globalisering

Kies bij elk van de onderstaande zeven omschrijvingen één van deze begrippen.

- 1** De voornaamste taal die gesproken wordt op Curaçao is Papiamentu, een creoolse taal die zich door de eeuwen heen heeft ontwikkeld en elementen bevat van het Portugees, Spaans, Nederlands, Engels, en inheemse Arawaktalen.
- 2** Internationale modetrends en merken leiden ertoe dat kledingstijlen en voorkeuren steeds meer op elkaar gaan lijken.
- 3** Het gevoel van nationale trots en identiteit wordt vaak geuit in muziek, kunst, festivals, zoals het jaarlijkse carnaval en feestdagen.
- 4** Het steeds verdergaande proces van uitwisseling tussen landen, mensen, diensten en goederen over de hele wereld, waardoor de verweving tussen gebieden en samenlevingen toeneemt.
- 5** Muziekstijlen en popcultuur verspreiden zich wereldwijd via muziekopnamen, concerten en media.
- 6** Een migrant uit Colombia doorloopt de stappen zoals de verblijfsvereisten en het slagen voor het inburgeringsexamen om uiteindelijk staatsburger te worden van Aruba.
- 7** De landen in Zuid-Amerika, Midden-Amerika en het Caribisch gebied hebben veel culturele overeenkomsten.

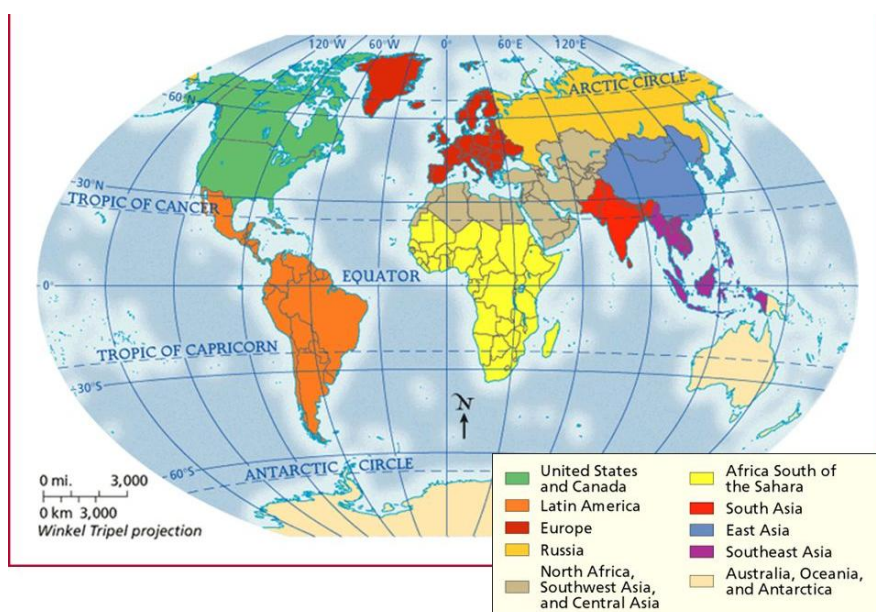

Stap 1: Verandering en cultuur

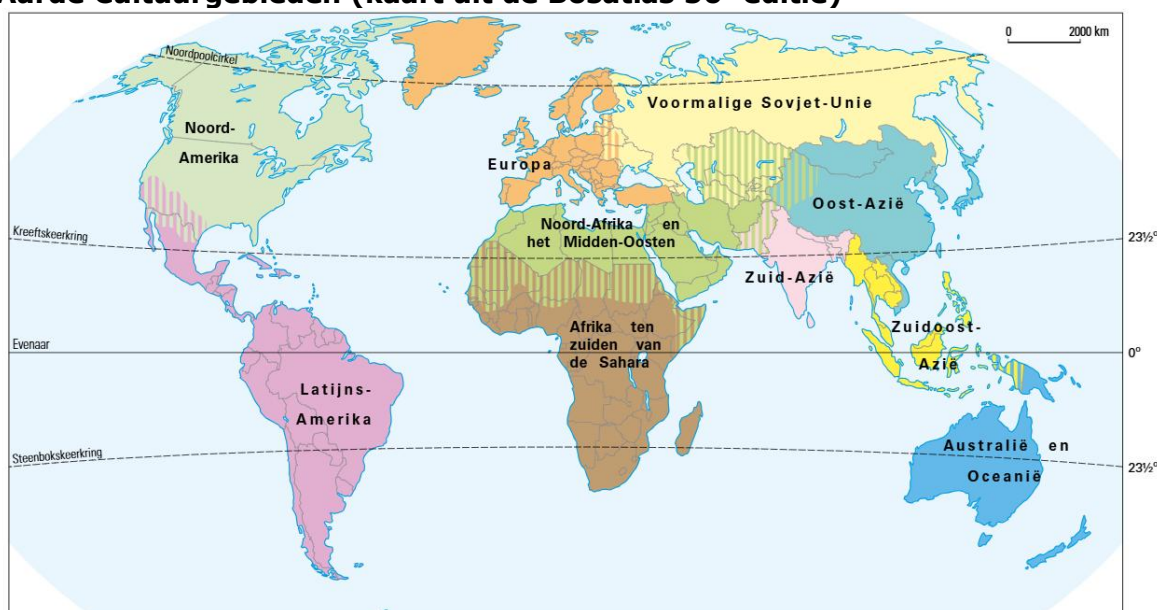
Cultuurgebied en cultuurverandering

Cultuurgebieden zijn geografische regio's waar mensen een gemeenschappelijke culturele identiteit delen. Taal, godsdienst, historische factoren, tradities en gewoonten hebben een grote invloed op deze indeling. In bron 3 is een kaart te zien met de verschillende cultuurgebieden op aarde. Op deze kaart is te zien dat het Caribisch gebied samen met Midden- en Zuid-Amerika het cultuurgebied Latijns-Amerika vormt. De meeste kaarten gebruiken deze indeling.

Bron 3
Cultuurgebieden op aarde

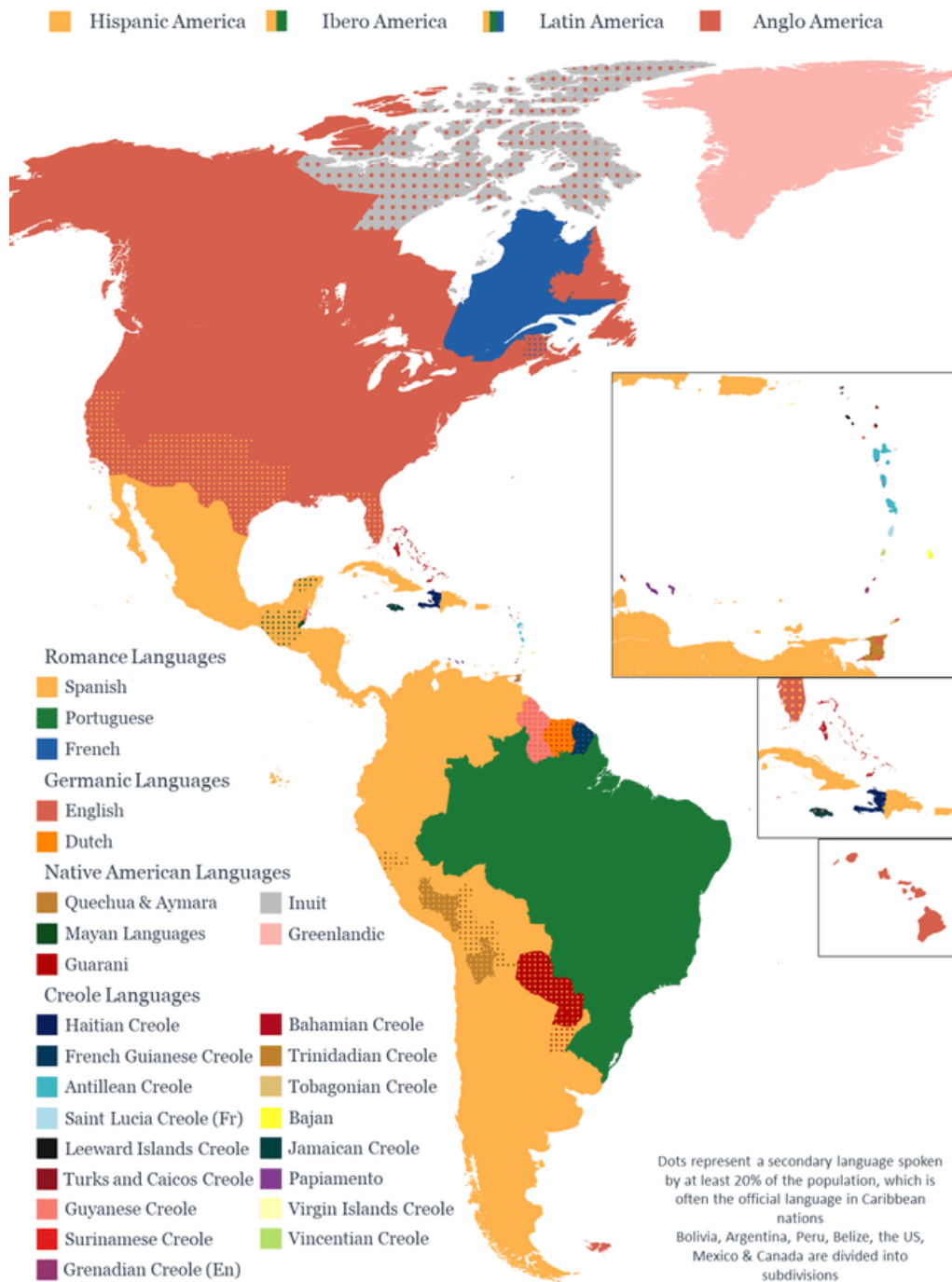

Bron 4
Aarde Cultuurgebieden (kaart uit de Bosatlas 56^e editie)

In bron 4 is een kaart uit de Bosatlas te zien over cultuurgebieden. Het is belangrijk om te onthouden dat cultuurgebieden geen scherpe grens hebben. In de kaart van de Bosatlas zijn overgangsgebieden opgenomen, waarin culturen in elkaar vervloeien.

Bron 5 Talen in de Amerika's en het Caribisch gebied

Met Latijns-Amerika wordt vanuit een taalkundig perspectief bedoeld dat er Romaanse talen gesproken worden, zoals Spaans en Frans. Naast deze talen zijn er in het cultuurgebied nog meerdere talen aanwezig, zoals Engels, Nederland en inheemse talen. In bron 5 is te zien dat er ook veel Creoolse talen zijn in het Caribisch gebied (zoals besproken in het vorige katern).

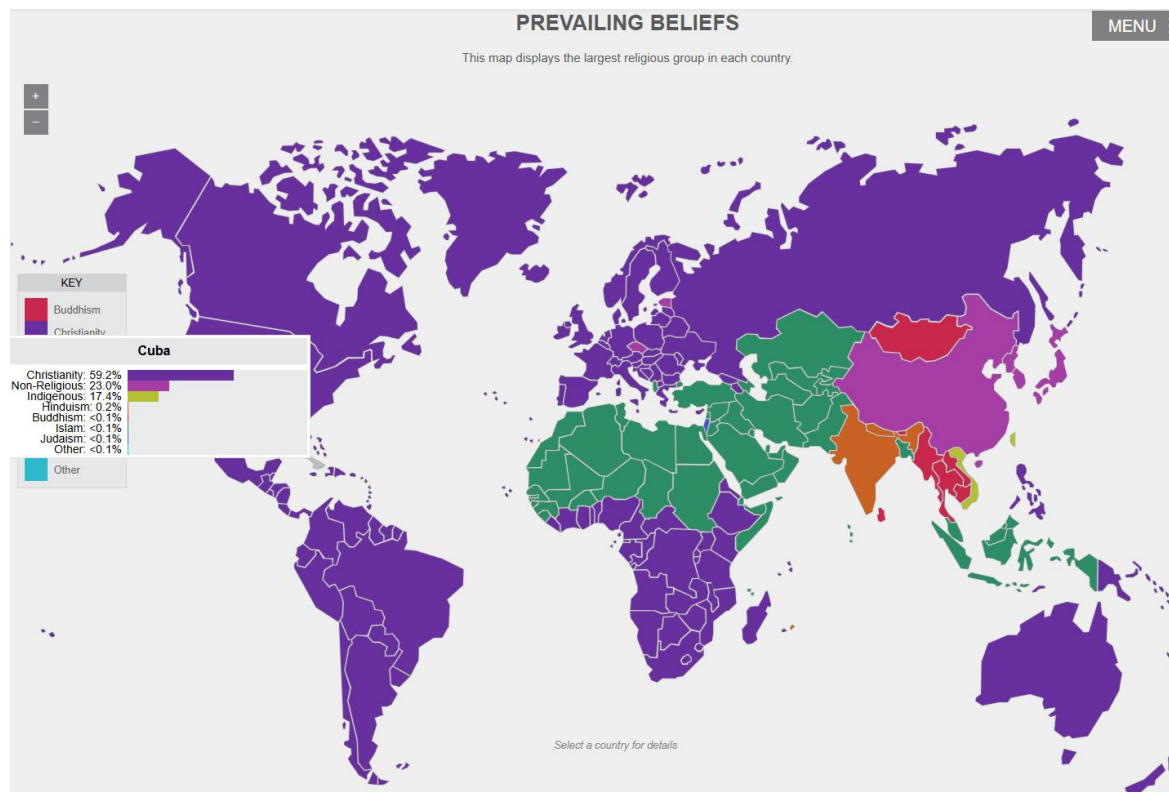
Een groot deel van de inwoners van Latijns-Amerika en het Caribisch gebied is rooms-katholiek. Inheemse bevolkingsgroepen zijn vaak aanhanger van natuurgodsdiensten. In bron 6 is een kaart te zien, met daarop voor elk land aangegeven wat het meest voorkomende geloof is. Door een land aan te klikken, kun je zien welke godsdiensten nog meer aanwezig zijn in het land en in welke verhouding.

Bron 6

Meest voorkomend geloof in een land

Gebruik voor de interactieve kaart deze website:

<https://www.pbslearningmedia.org/resource/sj14-soc-religmap/world-religions-map/>

Een kaart met cultuurgebieden is een momentopname. Door sociale media, internationale handel, migratie en toerisme komen mensen uit verschillende culturen in contact met elkaar en vindt er **diffusie** (uitwisseling en vermenging) plaats. Voorbeelden van culturele diffusie zijn bijvoorbeeld muziekstijlen die zich vermengd hebben vanuit verschillende culturen, gerechten die voortgekomen zijn uit verschillende culturen (bijv. de Jamaicaanse Jerk chicken, een combinatie van inheemse technieken met Afrikaanse kruiden) en het carnaval. Het is ontstaan door een samensmelting van Europese, Afrikaanse en inheemse tradities. Europese kolonisten brachten het feest mee vanuit het katholieke Spanje en Portugal, een feest dat gevierd werd voor de start van de vastentijd met optochten, maskers, dans en veel eten. De tot slaafgemaakten mochten niet mee doen met de feesten van de kolonisten en ontwikkelde hun eigen feest, gecombineerd met Afrikaanse en inheemse tradities. Op elk eiland heeft het carnaval zich op een andere manier ontwikkeld, waardoor de feesten op de eilanden ook verschillen (zie bron 7A).

Bron 7

A. Carnaval op Curaçao

B. Zomercarnaval in Rotterdam

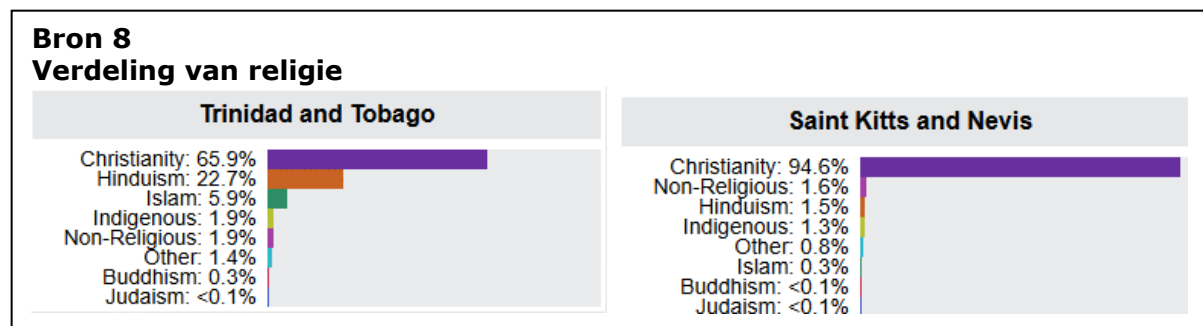

Door diffusie kunnen culturen meer op elkaar gaan lijken. In alle grote (wereld)steden draaien dezelfde films in bioscopen. En overal ter wereld zijn dezelfde fastfoodketens, hotelketens en merkkleding te vinden. Ook carnaval is als feest over heel de wereld te vinden, bijvoorbeeld in Rotterdam (zie bron 7B). Op deze plek worden carnavalstradities gecombineerd vanuit het Caribisch gebied, Suriname en Kaapverdië. Het zomercarnaval staat op de Representatieve Lijst van Immaterieel Erfgoed van de Mensheid, vanwege de culturele diversiteit van de jaarlijkse straatparade.

Vragen

1. Geef aan hoe het komt dat het grootste gedeelte van Noord- en Zuid-Amerika overwegend aanhanger is van het christelijk geloof.

Gebruik bron 8 en de interactieve kaart uit bron 6.

2. Kies een land in het Caribisch gebied, en onderzoek het geloof in dat land door te kijken naar de gegevens van de land op de interactieve kaart, zoals in bron 8.
3. Geef een verklaring voor welke geloven er zijn in het gekozen land.
De kaart is niet volledig: er ontbreken landen en de gegevens bij sommige gebieden zijn niet correct.
4. Geef een voorbeeld van een land dat ontbreekt op de kaart.
5. Geef aan waarom de gegevens bij Puerto Rico niet correct zijn.
6. Geef een voorbeeld uit je eigen omgeving dat kenmerkend is voor de cultuur van jouw eiland.
7. Geef een voorbeeld uit je eigen omgeving dat **niet** kenmerkend voor de cultuur van jouw eiland. Kun je aangeven op welke manier dit element naar jouw eiland is gekomen?
8. Bespreek de voorbeelden met een klasgenoot.
9. Beschrijf hoe carnaval in het Caribisch gebied een voorbeeld is van culturele diffusie.
10. Geef minstens twee culturen die invloed hebben gehad op de ontwikkeling van carnaval.

Gebruik bron 9.

Verhalen vertellen is een traditie van culturen wereldwijd. In Europa zijn er verhalen van Reinaert de Vos, in en rondom Indonesië zijn er verhalen over kantjil, het dwerghert en in het Caribisch gebied komen verhalen van de spin Anansi voor.

Bron 9

Anansi

De verhalen over de spin Anansi worden al eeuwen verteld in West-Afrika. Met de tot slaafgemaakten uit Afrika kwamen ook de verhalen over Anansi mee en verspreidde zich over de Caribisch gebied. Anansi is een slimme (kleine) spin, die veel avonturen beleefd. In de tijd van de slavernij konden de vertellers de verhalen gebruiken, als stil verzet, om toch over de kolonisator of plantagehouder te kunnen praten. Zij werden als personage in de vorm van een dier belachelijk gemaakt. De verhalen van Anansi worden in Nederland ook bekender. De verhalen zijn met de migratie vanuit het

Caribisch gebied naar Nederland gekomen. De verhalen van Anansi staan sinds 2016 op de lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland.

Hoewel de Anansi-verhalen in eerste instantie misschien slechts bekend waren bij een kleine groep tot slaaf gemaakten, werden ze in het Caribisch gebied en Suriname een breed en bekend fenomeen. Er ontstaan regionale verschillen: Anansi heet op Curaçao Kompa Anansi en zijn vrouw heet Shi Maria. In Suriname wordt de vrouw van Anansi Ma Akoeba genoemd. En er komen nieuwe verhalen: geen parabels, maar meer gebaseerd op situaties uit het dagelijks leven. Het karakter van Anansi wordt aangepast. Naast zijn eigenzinnige karakter en slimmigheden sluipen er luiheid in, doortrapt zijn en soms onvervalst egoïsme. Net als bij ons mensen.

Veel verhalen van Anansi kregen een antikoloniale protestfunctie: een protest tegen de onmenselijke toestanden op de plantages, tegen plantage-eigenaren en slavendrijvers. Op de Anansi verhalen zit geen auteursrecht: elke generatie kan de verhalen nieuw leven inblazen. Zo zitten in de verhalen van na 1980 bijvoorbeeld verwijzingen naar verkiezingsfraude.

Bewerking van artikel op lachispa.nl en <https://www.literatuurgeschiedenis.org/20e-eeuw/hoe-anansi-een-antikoloniale-volksheld-werd>

11. Ben jij opgegroeid met de verhalen van Anansi of andere verhalen? Welke?

Ga naar deze website: https://www.dbnl.org/tekst/lich005spin01_01/index.php

12. Kies een verhaal uit van Anansi en lees het verhaal.

13. Beschrijf hoe uit het gelezen verhaal de antikoloniale protestfunctie blijkt.

14. Geef aan hoe diffusie het verhaal van Anansi beïnvloedt.

Stap 2: Toerisme en cultuur

Toerisme kan vanuit verschillende dimensies bekeken worden. Je kan het onderzoeken vanuit de economische dimensie, wat levert het op en wat kost het? Je kan kijken vanuit de fysieke dimensie, is er sprake van bescherming van natuur, of levert het juist milieuschade op? In stap 1 heb je gezien dat culturen kunnen veranderen. In deze stap kijk je naar de invloed van toerisme op cultuur.

Meer aandacht voor de eigen cultuur

Toerisme kan leiden tot het besef van de waarde van de eigen cultuur. Lokale gemeenschappen in toeristische gebieden kunnen hun ambachten, dans en muziek behouden als deze worden gewaardeerd door toeristen. Toerisme kan de lokale bevolking de kans bieden om hun eigen cultuur en geschiedenis beter te begrijpen en waarderen, waardoor tradities behouden blijven. Dit leidt tot grotere waardering voor de eigen lokale cultuur.

In Jamaica bijvoorbeeld heeft het toerisme bijgedragen aan het besef van de waarde van de eigen cultuur door middel van muziek, met name reggae. Reggae (bron 10), met zijn wortels diep geworteld in Jamaicaanse tradities en geschiedenis, heeft wereldwijde bekendheid gekregen dankzij toeristen die naar het eiland komen om te genieten van de muziekcène. Het toerisme heeft zo in Jamaica geleid tot een grotere waardering voor de eigen lokale cultuur.

Bron 10

Bob Marley, de king of reggae

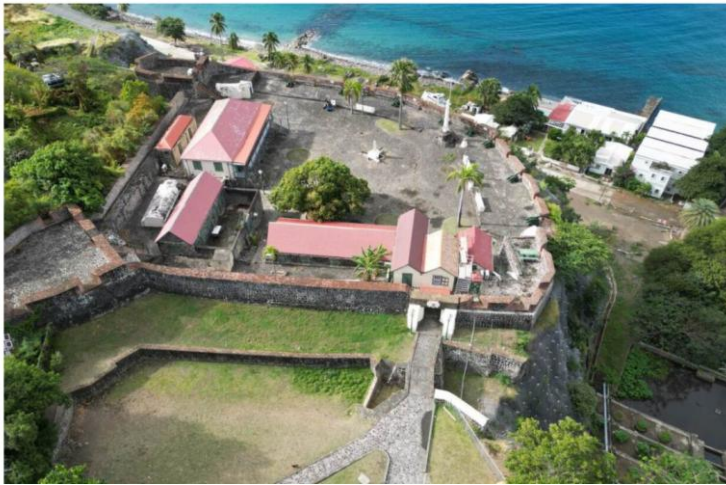
Behoud van cultureel erfgoed

Toerisme zorgt voor inkomsten en dankzij die inkomsten kan cultureel erfgoed behouden en beschermd worden. Denk hierbij aan culturele bezienswaardigheden en historische locaties die met het geld van bijvoorbeeld de entree, gerestaureerd (herstellen en opknappen) en onderhouden kunnen worden. Op deze manier blijven deze plekken ook voor toekomstige generaties behouden.

Een duidelijk voorbeeld van hoe toerisme bijdraagt aan het behoud van cultureel erfgoed is te vinden in Curaçao, met name bij de historische wijk Willemstad. Willemstad staat bekend om zijn kleurrijke Nederlandse koloniale architectuur, die op de werelderfgoedlijst van UNESCO staat. UNESCO stelt eisen aan de positie op de Werelderfgoedlijst, zo moet er aandacht blijven voor de binnenstad en de monumenten. Dit is op Curaçao vastgelegd in een monumentenbeleid en de binnenstad is in het Eilandelijk Ontwikkelingsplan als beschermd gebied aangemerkt. Het toerisme levert ook geld op door entreegelden van toeristische attracties zoals musea, historische huizen en rondleidingen. Deze inkomsten worden vervolgens gebruikt voor het onderhoud, de restauratie en de bescherming van de historische gebouwen en culturele bezienswaardigheden in de stad. Het behoud en herstel van cultureel erfgoed helpt ook bij het vergroten bewustzijn over het slavernijverleden. Het onderhoud aan Fort Oranje (bron 11) is daar een voorbeeld van.

Bron 11

Groot onderhoud voor Fort Oranje op Sint-Eustatius

Het Caribische eiland Sint-Eustatius was één van de plekken waar de Europese slavenschepen uit Afrika aan land kwamen. Midden in Fort Amsterdam stond een gebouw van 2 verdiepingen met lange galerijen. Onder werden de tot slaaf gemaakte mannen gevangengezet en boven de vrouwen. Hier was ook de markt voor de doorverkoop, naar plantages in de rest van het Caribisch gebied en Amerika. Een erfgoedadviseur van Sint-Eustatius zegt: 'Na de afschaffing werd slavernij een taboe en is dit fort met opzet verwaarloosd om de geschiedenis weg te stoppen. Het enige wat overgebleven is, is een ruïne'. Het fort is toe aan een opknappbeurt.

Op Sint-Eustatius wordt ook onderhoud gedaan aan herdenkingstekens. De erfgoedadviseur hoopt dat bij Fort Oranje een centrale herdenkingsplek voor het slavernijverleden gerealiseerd kan worden. Dit historische centrum hebben de Statianen namelijk aan hun voorouders te danken. Zij moesten dit bouwen en onderhouden, onder de meeste gruwelijke omstandigheden.

Vrij naar: <https://dossierkoninkrijksrelaties.nl/2024/07/05/groot-onderhoud-voor-fort-oranje/>

Culturele commercialisering

Toeristen leren van de geschiedenis, tradities en lokale gewoonten wanneer zij op vakantie in een ander land zijn. Maar het kan soms ook leiden tot culturele commercialisering waarbij lokale bewoners 'gedwongen' worden hun culturele erfgoed

aan te passen aan wat de toerist verwacht. Dit kan leiden tot een verlies van authenticiteit (originele echtheid).

Een voorbeeld hiervan is te zien in populaire toeristische gebieden zoals Montego Bay in Jamaica. Hier heeft de toeristenindustrie en de vraag naar traditionele Jamaicaanse cultuur geleid tot culturele commercialisering. De lokale bewoners is min of meer gedwongen om hun culturele erfgoed aan te passen aan de verwachtingen van toeristen. Dit kan leiden tot activiteiten zoals "fake" Jamaicaanse dans- en muziekvoorstellingen die zijn ontworpen om te voldoen aan stereotypen en verwachtingen van toeristen, maar weinig te maken hebben met de authentieke lokale cultuur. Bovendien kunnen sommige lokale ambachtslieden en verkopers hun traditionele ambachten en producten aanpassen om beter te passen bij de smaak en voorkeuren van toeristen (zie bron 12), ten koste van de authenticiteit van hun ambachtelijke tradities.

Bron 12
Montego Bay – shopping tour

De culturele commercialisering leidt tot massatoerisme. In meerdere toeristische gebieden wereldwijd gaan steeds vaker mensen de straat op om te protesteren tegen massatoerisme (niet alleen in het Caribisch gebied, maar bijvoorbeeld ook op de Canarische eilanden, Barcelona en in Venetië). Een voorbeeld van deze protesten is te zien in bron 13, waar mensen protesteren tegen de onhoudbare en ongereguleerde groei van de hotel- en toerisme-industrie. Het massatoerisme leidt tot problemen voor de natuur, maar ook voor de lokale bevolking zoals stijgende woningprijzen, overlast door drukte en vervuiling, uitholling van de lokale cultuur en een ongelijke economische verdeling van de opbrengsten van het toerisme.

Bron 13

Arubanen demonstreren tegen niet-duurzame groei en de toerisme-industrie

Een ander proces wat zichtbaar is in steden met veel toerisme is 'disneyfication'. Veel hoofdsteden van kleine eilanden richten zich volledig op toerisme en de cruise industrie. Een voorbeeld van een stad waar dit proces zichtbaar is, is Oranjestad op Aruba. Deze stad heeft op deze manier veel van zijn unieke erfgoed verloren. Het centrum is veranderd in een gebied waar bijna geen mensen meer wonen. Er is sprake van nagemaakte of in ieder geval sterk gerenoveerde Hollandse gevels (zie bron 14) waar luxe winkels, casino's, toeristentreintjes en souvenirwinkels vooral toeristen bedienen. Disneyfication houdt in dat het gebied steeds meer kenmerken krijgt van een pretpark. De plaats is gemakkelijk te begrijpen en veilig voor iedereen. Problemen worden zoveel mogelijk weggewerkt. Een ander land waar dit gebeurde is Antigua en Barbuda. Na de schade die orkaan Irma veroorzaakte, is in de wederopbouw gekozen voor een economische ontwikkeling die ten koste ging van de unieke cultuur en identiteit van het eiland. Disneyfication zorgt voor een scheiding van arm en rijk, doordat niet iedereen van deze ontwikkeling profiteert. Dit proces heet segregatie, en zal verder worden uitgelegd in stap 4.

Bron 14

Downtown Aruba

Culturele uitwisseling

Toerisme leidt tot culturele uitwisseling. Het brengt mensen uit verschillende culturen bij elkaar. Dit kan leiden tot begrip van elkaars cultuur; toeristen leren over de cultuur van lokale bewoners en andersom leren lokale bewoners over de cultuur van toeristen. Echter deze culturele uitwisseling kan ook leiden tot onbegrip, zoals gewoonten van toeristen die niet passend zijn binnen de cultuur van de bewoners van dat gebied of land. Toerisme kan ook leiden tot culturele toe-eigening waarbij toeristen bijvoorbeeld symbolen of kleding op ongepast wijze overnemen zonder respect en kennis van deze culturele kenmerken. En door toerisme kan er sprake zijn van afgunst; armere bewoners zien de rijke toeristen met al hun dure spullen, wat tot spanningen kan leiden.

Toerisme levert veel landen in het Caribisch gebied werkgelegenheid en dus inkomsten op. Een gevolg hiervan is dat er in toeristische gebieden ontwikkeling van infrastructuur, wegen, internet en openbare voorzieningen plaatsvindt. Dit kan leiden tot algehele verbetering in welzijn en levenskwaliteit voor de lokale inwoners. Maar toerisme kan ook leiden tot stijgende kosten in het levensonderhoud. Lokale bewoners moeten bijvoorbeeld opeens meer betalen voor producten in de supermarkt en ook huurprijzen kunnen stijgen als gevolg van vastgoedprijzen die omhoog gaan. En toerisme leidt soms ook tot drukte, vervuiling en degradatie (achteruitgang) van het landschap.

Vragen

- 1.** Beschrijf in twee stappen hoe toerisme bij kan dragen aan het behoud van cultureel erfgoed.

Fort Oranje wordt in de tekst genoemd als voorbeeld van cultureel erfgoed dat wordt onderhouden.

- 2.** Beredeneer waarom het belangrijk is dat dit soort historische gebouwen behouden blijft.
- 3.** Beredeneer hoe toerisme kan bijdragen aan het behoud van de lokale cultuur van een gebied.
- 4.** Geef een omschrijving van het begrip 'culturele commercialisering'. Licht je antwoord toe met een voorbeeld.
- 5.** Beschrijf hoe culturele uitwisseling door toerisme kan leiden tot
  - positieve gevolgen
  - negatieve gevolgen.

Gebruik bron 13.

- 6.** Geef een
  - nadeel van massatoerisme vanuit de sociaal-culturele dimensie
  - nadeel van massatoerisme vanuit de economische dimensie
  - voordeel van massatoerisme vanuit de economische dimensie
  - een mogelijke oplossing die de overheid zou kunnen nemen tegen massatoerisme.
- 7.** Kies een lokaal toeristisch gebied, dat kan bijvoorbeeld een wijk zijn of het strand, of een populaire culturele attractie, museum of evenement en beschrijf deze kort.

- 8.** Onderzoek de impact van toerisme in dit gebied/plek/attractie. Verzamel gegevens over:
  - de economische voor- en nadelen;
  - invloed op de ruimtelijke omgeving, denk hierbij aan wegen of (slopen van) bebouwing, afval;
  - verandering in cultuur op de lokale leefstijl (door de vele toeristen).
- 9.** Verzamel de informatie op verschillende manieren. Kies minimaal 2 van de volgende onderzoeksmethoden uit:
  - Je kunt een interview houden met iemand die werkzaam is bij het door jullie gekozen toeristisch gebied/plek/attractie;
  - Je kunt informatie zoeken op internet, gebruik bijvoorbeeld de website van het door jullie gekozen toeristische gebied/plek/attractie;
  - Je kunt langsgaan en foto's maken, van het gebied/de plek/de attractie;
  - Je kunt lokale bewoners interviewen of enquêtes afnemen en vragen naar de verandering en impact van toeristen. Vraag hierbij naar positief en negatieve gevolgen.
- 10.** Kies een manier waarop jullie de bevindingen van jullie onderzoek kunnen presenteren; een poster, een digitale presentatie, een verslag.
- 11.** Presenteer jullie bevindingen aan de klas door middel van een mondelinge presentatie. Ondersteun je presentatie met verhalen die je hebt gehoord of foto's die jullie gemaakt hebben.

Stap 3: Migratie

In stap 2 heb je gekeken naar de culturele gevolgen van toerisme. In deze stap kijk je naar de culturele gevolgen van migratie. Je kijkt eerst vooral naar Curaçao, maar wat voor Curaçao geldt, geldt ook voor veel andere landen in het Caribisch gebied.

Curaçao: migratie

Als je kijkt naar de bevolkingssamenstelling van Curaçao zie je dat het land gevormd is door migratie. In de koloniale tijd was er de gedwongen migratie als gevolg van de slavenhandel. Maar ook na de afschaffing van de slavernij was en is er nog sprake van migratie, bijvoorbeeld van en naar Nederland, binnen de Caribische regio of vanuit Zuid-Amerika.

Dat er ook de laatste tientallen jaren sprake was van immigratie kun je goed zien als je kijkt naar het geboorteland van de inwoners van Curaçao. Op een totale bevolking van 150.000 mensen zijn er 36.000 mensen in een ander land geboren. Daarnaast wonen er 27.000 mensen in Curaçao die behoren tot de tweede generatie. Dat zijn kinderen die zelf geboren zijn in Curaçao, maar waarvan de ouders migranten waren (cijfers van 2011). Voor de andere eilanden van het Caribische deel van het Koninkrijk zijn de cijfers vergelijkbaar.

Bron 15

Migranten uit Venezuela klimmen aan boord van een smokkelaar, die hen naar Curaçao brengt.

Dat Curaçao een aantrekkelijke bestemming voor regionale migranten is, komt omdat het inkomen per hoofd van de bevolking er gemiddeld hoger ligt dan dat van veel andere landen in de regio. Ook is de levensverwachting hoger, bijna iedereen gaat in ieder geval

naar de basisschool en het land is relatief veilig. Dit maakt Curaçao voor migranten uit armere landen waar het inkomen, de levensverwachting en educatiegraad laag is een erg aantrekkelijk vestigingsgebied. Een voorbeeld van deze migranten is de groep Venezolanen die naar Curaçao vlucht (zie bron 15).

Migranten brengen vanzelfsprekend hun eigen cultuur met zich mee. Aan de ene kant kan dit worden gezien als een verrijking van de bestaande cultuur, maar aan de andere kant kan dit leiden tot culturele spanningen. Migrantten kunnen te maken krijgen met discriminatie, vooroordelen of zelfs vijandigheid vanwege hun etnische afkomst of religie. Dit geldt aan beide kanten van de oceaan. Een voorbeeld van discriminatie op Curaçao dat recentelijk (april 2025) in het nieuws kwam, is discriminatie van Dominicaanse burgers, inclusief kinderen van Dominicaanse ouders geboren op Curaçao. Zij worden als vreemdelingen behandeld, en raken soms hun paspoort en daarmee hun nationaliteit kwijt. Discriminatie en racisme komt op meerdere eilanden voor. Aan de andere kant van de oceaan in Europees Nederland hebben burgers uit Caribisch Nederland te maken met discriminatie. Ze voelen zich tweederangsburgers, ondanks dat ze de Nederlandse nationaliteit hebben en in Europees Nederland mogen wonen en werken. Ze geven aan dat ze discriminatie en racisme ervaren doordat ze anders worden behandeld vanwege hun huidskleur en hun afkomst.

Naast immigratie heeft ook emigratie effect op de bevolkingssamenstelling. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het gegeven dat Curaçao een 'vrouweneiland' is: op elke 100 vrouwen zijn er ongeveer 83 mannen. Gedeeltelijk komt dit doordat er meer mannen emigreren dan vrouwen. Bij de emigratie vanuit Curaçao is het motief vaak economisch of voor studie. Het doel van de emigratie is het vinden van beter werk of een goede opleiding. Deze redenen gelden ook voor de andere eilanden in het Caribisch gebied waar inwoners vandaan migreren.

Integratie en sociale segregatie

Integratie verwijst naar het proces waarbij mensen met verschillende achtergronden en kenmerken samenkomen en deelnemen aan de maatschappij op een manier die wederzijds begrip, acceptatie en samenwerking bevordert. Als je het hebt over migratie wordt met integratie wordt bedoeld in hoeverre migranten zich aanpassen. Doen migranten mee op de arbeidsmarkt? Leren migranten de taal? Wonen ze tussen de lokale bevolking? Nemen ze lokale tradities over? Etcetera.

Scholen zijn erg belangrijk in het integratieproces. Op school ontmoeten migrantenkinderen de kinderen van de lokale bewoners, leren ze de taal en leren ze over de gewoonten. Kinderen integreren daarom vaak gemakkelijker dan hun ouders, maar als kinderen goed integreren, integreren de ouders vaak mee. Ook kerken spelen ook een belangrijke rol bij integratie van nieuwe migranten. Bij kerken zijn migranten welkom. Het is een nieuwe gemeenschap waarin mensen wegwijs worden gemaakt in het nieuwe land en bij problemen worden mensen geholpen.

De houding van de lokale bewoners ten opzichte van migranten vaak is zeer bepalend voor de mate integratie. Staan de lokale bewoners positief tegenover de migranten of voelen zij zich sociaaleconomisch of cultureel bedreigd?

Contacten tussen de migranten en lokale bewoners bevorderen de integratie en participatie van migranten. Wanneer migranten en bewoners nauwelijks contact met elkaar hebben, spreek je van **sociale segregatie**. Sociale segregatie kan leiden tot spanningen tussen verschillende groepen mensen. Migranten kunnen zich uitgesloten gaan voelen en dit leidt weer tot druk bij bijvoorbeeld politie, onderwijs, wijkcentra en zorg. Sociale cohesie (samenhang) is het tegenovergestelde van sociale segregatie. Het verbeteren van sociale cohesie kan door het bevorderen van taal, onderwijs, sport en verenigingen.

Expats

Bron 16

Advertentie voor zorgpersoneel

Werken in het ziekenhuis op Aruba

Er is maar één eiland dat zich met recht *The One Happy Island* mag noemen: Aruba! Met haar hagelwitte stranden, constante zon en relaxte sfeer is Aruba de plek waar het leven echt een tandje langzamer gaat. Werken en wonen in het buitenland is altijd bijzonder, maar op Aruba krijgt het een extra dimensie. Als zorgprofessional kun je hier niet alleen genieten van het eiland, maar ook écht iets betekenen in de ziekenhuiszorg.

 is al jarenlang preferred supplier van het Horacio Oduber Hospital. We hebben al vele zorgprofessionals geholpen bij het vinden van een passende functie op Aruba, en we begeleiden je graag bij elke stap van het proces.

Een kijkje op het eiland

Aruba vormt samen met Bonaire en Curaçao de zogenoemde ABC-eilanden. Het eiland heeft zo'n 120.000 inwoners en hoort als autonoom land bij het Koninkrijk der Nederlanden. Aruba is ongeveer zo groot als Texel en kent een mix van talen: Papiaments, Nederlands en Spaans hoor je hier dagelijks. Wist je dat de zon hier gemiddeld 3200 uur per jaar schijnt? Niet voor niets is het toerisme dé grootste bron van inkomsten, met dagelijks gemiddeld 15.000 toeristen – veelal uit de VS.

Verhuizen naar Aruba: wij helpen je erbij

Hoewel Aruba onderdeel is van het koninkrijk, is een verhuizing ernaartoe wél een vorm van emigratie. Je komt terecht in een nieuwe omgeving, met een andere cultuur, gewoontes en regels. Juist daarom vinden wij het belangrijk dat je goed voorbereid op pad gaat. Bij nemen we je daarin mee: we zorgen voor heldere informatie, persoonlijke begeleiding en een goede landing op het eiland.

Een groep mensen die ook migreert naar het Caribisch gebied zijn expats: mensen die tijdelijk in het buitenland gaan wonen en werken. Op de Caribische eilanden van het Koninkrijk der Nederlanden betreft dit vaak inwoners uit Europees Nederland. Zij komen werken in sectoren zoals het onderwijs (vanwege het lerarentekort), de zorg (als arts of verpleegkundige in het ziekenhuis) en bij defensie. Vaak blijven ze een paar maanden tot enkele jaren. De expats brengen hun eigen kennis en ervaring mee. Sommige bedrijven / instellingen zoeken bewust naar personeel in het buitenland, zo is in bron 16 een advertentie te zien voor zorgpersoneel. In veel vacatures staat ook opgenomen dat er een verhuisvergoeding wordt geboden indien expats voor langere tijd komen werken.

Sommige expats integreren (mengen) zich goed met de lokale bevolking en proberen de lokale taal, het Papiament, te leren. Anderen onderhouden vooral contacten met andere expats. Deze mensen wonen soms in speciale woonwijken waar veel andere expats wonen. De expats brengen hun eigen cultuur mee qua gewoontes, maar ook qua

feestdagen. Lokale inwoners voelen zich soms buitengesloten door expats of vinden dat expats te weinig moeite doen om de lokale cultuur te begrijpen of te respecteren. Dit zorgt voor spanningen. Aan de andere kant brengen expats nieuwe ideeën, kennis en manieren van werken mee, wat positief kan zijn voor bijvoorbeeld de kwaliteit van de zorg of het onderwijs.

Naturalisatie

Je hebt in deze stap al gezien dat in Curaçao veel mensen wonen die niet in Curaçao geboren zijn. Migranten vormen een belangrijk deel van de bevolking. En toch voert de overheid van Curaçao geen actief migratie- en/of integratiebeleid. Als er in de toekomst geen immigratie meer zou zijn, zou de bevolking van Curaçao snel krimpen.

Migranten kunnen wel een aanvraag indienen tot **naturalisatie**. Naturalisatie is het verkrijgen van het Nederlanderschap. Om hiervoor in aanmerking te komen moeten migranten ten minste een aantal jaren onafgebroken en legaal op Curaçao wonen. Ze moeten een inburgeringsexamen doen en voldoende kennis hebben van de samenleving en de Nederlandse taal. Eenmaal genaturaliseerd (zie bron 17) krijg je een Nederlands paspoort waardoor je helemaal vrij bent om te reizen, te werken en te wonen binnen het Koninkrijk, maar ook bijvoorbeeld binnen de EU. Spaanstaligen migranten kunnen bijvoorbeeld het Nederlanderschap gebruiken om zich vervolgens in Spanje te vestigen.

Bron 17
Naturalisatieceremonie op Curaçao.

Geldzendingen / remittances

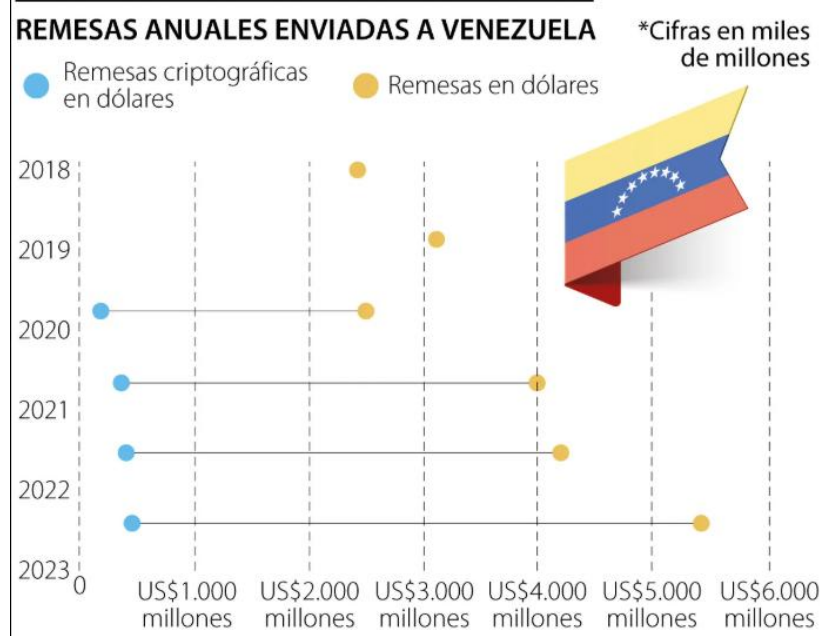
De emigratie vanuit het Caribisch gebied is vaak gericht op landen in de regio of op landen zoals de Verenigde Staten, Canada en Europese landen. In deze landen is er sprake van een Caribische **diaspora**: gemeenschappen van mensen afkomstig uit de

Caribische regio die nu buiten hun geboortelanden wonen. Veel leden van de diaspora onderhouden vaak nog sterke banden met hun land van herkomst, en ondersteunen hun familieleden bijvoorbeeld door het sturen van geld. Deze geldzendingen, ook wel remittances genoemd, zijn vaak een belangrijke bron van inkomen voor de familie die het geld ontvangt. De geldzendingen dragen bij aan het bestrijden van armoede. Ze kunnen er ook voor zorgen dat een gezinslid naar school kan gaan of de mogelijkheid krijgt om te gaan studeren.

Er zitten echter ook nadelen aan remittances. Voor sommige landen zijn de geldzendingen een belangrijk deel van het nationaal inkomen. Mochten de geldzendingen om een of andere reden afnemen dan betekent dat een grote klap voor de economieën in die landen.

Bron 18

Geldzendingen per jaar naar Venezuela

Vertaling:

Blauwe stippen: overmakingen in cryptocurrency

Gele stippen: overmakingen in dollars

Alle getallen met bedragen zijn in miljoenen.

<https://www.larepublica.co/globoeconomia/por-cada-us-100-en-remesas-a-venezuela-us-9-son-en-criptos-3902469>

Er zijn niet alleen geldzendingen naar het Caribisch gebied, maar ook vanuit het Caribisch gebied. Zo ondersteunen migranten in het Caribisch gebied soms hun familie met geldzendingen. Op Aruba bijvoorbeeld wonen veel, vaak illegale, Venezolanen en Colombianen die een deel van het geld dat ze verdienen sturen naar hun familie in hun geboorteland. Een grafiek met data over de geldzendingen (vanuit meerdere landen) naar Venezuela is te zien in bron 18. De geldzendingen roepen wel vragen op. Lees daar meer over in bron 19.

Bron 19 Geldzendingen naar Venezuela

Aruba, Curaçao en Bonaire zijn al jaren een toevluchtsoord voor duizenden Venezolanen. Sommigen vluchtten voor onderdrukking en economische wanhoop, anderen vestigden zich als ondernemers, investeerders of met geld via familiebanden.

Met de presidentsverkiezingen van 2024 in Venezuela – internationaal gezien als ondemocratisch – en de onderdrukkende maatregelen van het Maduro-regime, is de roep om hardere sancties naar Venezuela toegenomen. De Europese Unie werkt aan een herziening van de bestaande maatregelen.

Er gaan dagelijks geldstromen van de eilanden richting Venezuela. Familieleden sturen 'remesas' (geldzendingen) naar achtergebleven dierbaren, bedrijven betalen leveranciers of investeren via omwegen. Zolang de ontvangers niet op sanctielijsten staan, zijn deze transacties formeel legaal. Maar wat gebeurt er als Europa besluit het sanctieregime uit te breiden? Als banken, bedrijven of zelfs individuen uit Venezuela op zwarte lijsten belanden, kunnen Arubaanse, Curaçaose of Bonairiaanse burgers plotseling strafbaar handelen — vaak zonder het te weten.

Transparantie en waakzaamheid worden essentieel, want het onderscheid tussen humanitaire hulp, gezinssteun en financiële betrokkenheid bij een corrupt regime is niet altijd helder. Lokale overheden moeten duidelijke richtlijnen ontwikkelen over transacties met Venezuela.

Vrij naar <https://awemainta.info/geldstromen-naar-venezuela-solidariteit-of-stilzwijgende-risicos/>

Vragen

Curaçao is voor migranten uit de regio een aantrekkelijke bestemming. Zo zijn er de afgelopen jaren veel Venezolanen en Colombianen naar Curaçao gekomen.

1 Geef twee redenen waarom Curaçao aantrekkelijk is voor deze regionale migranten.

2 Geef twee redenen waarom het voor landen als Aruba en Curaçao van belang kan zijn om een actief migratie- en integratiebeleid te voeren.

Migranten worden bijna overal ter wereld vaak met argwaan bekeken door lokale bewoners. Zij kunnen zich bedreigd voelen door nieuwkomers. De angst heerst dat de komst van migranten in hun nadeel zal zijn.

3 Geef een voorbeeld van een sociaaleconomische dreiging.

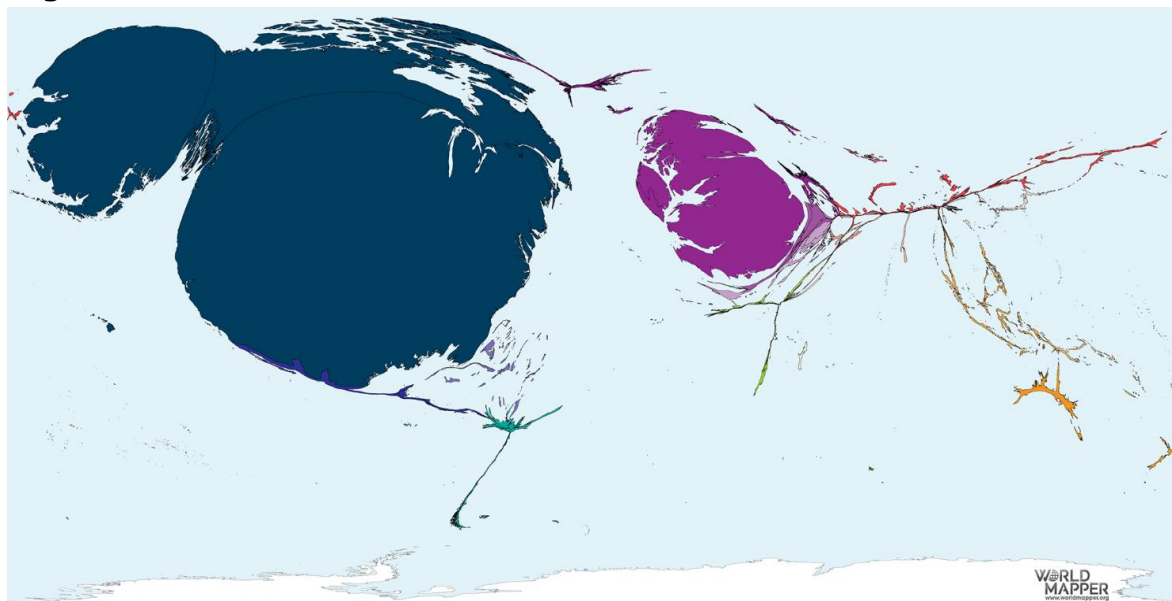
4 Geef een voorbeeld van een culturele bedreiging.

5 Denk jij dat deze angsten terecht zijn? Waarom wel of niet?

Gebruik bron 20

Bron 20

Migratie vanuit Jamaica 1990-2017

Dit is een zogenaamde anamorfose kaart. Hoe meer migranten uit Jamaica in een land gevestigd zijn hoe groter dat land wordt afgebeeld.

Voor een land als Jamaica zijn geldzendingen / remittances van groot belang.

6 Geef aan uit welke landen de meeste remittances zullen komen? Geef vervolgens een reden hiervoor vanuit de culturele en economische dimensie.

7 Geef een reden waarom er expats nodig zijn op de ABC-eilanden. Noem in je antwoord twee sectoren waarin expats komen werken.

8 Noem een positief en een negatief gevolg van expats voor de cultuur op de ABC-eilanden.

Gebruik bron 21.

9 Geef aan wat er precies gevierd wordt tijdens Siman di Kultura op Curaçao.

10 Heb je persoonlijke ervaringen met Siman di Kultura? Zo ja, wat vond je het meest opvallend of bijzonder? Zo nee, is er een vergelijkbaar evenement in je eigen land en wat vind je daarvan?

11 Geef aan op welke manieren een evenement zoals Siman di Kultura verbondenheid kan creëren in een gemeenschap of begrip kan bevorderen tussen verschillende culturen.

Bron 21

Siman di Kultura

Een positieve manier om aandacht te geven aan cultuur zijn traditionele feestdagen. Op Curaçao wordt jaarlijks eind september begin oktober Siman di Kultura gevierd. Een week lang wordt er op het eiland cultuur, eten, muziek en de helden gevierd. Siman di Kultura is bedoeld om alle lagen van de bevolking bij elkaar te brengen. Het laat mensen zien waar je trots op kunt zijn in jouw cultuur en wat je daarvan kan leren. Elk jaar is er een ander thema.

Scholen besteden in deze week veel aandacht aan traditionele muziek en kleding. Sommige bedrijven passen hun werkkleding aan of veranderen hun buffet in meer traditioneel eten. Ook musea passen hun programma's aan met workshops en ouder verhalen.

Siman di Kultura is een mooi voorbeeld waarbij aandacht kan worden gegeven aan al die verschillende culturen en nationaliteiten van mensen die op het eiland leven en kan zorgen voor verbondenheid.

Stap 4: Sociaaleconomische positie en ruimtelijke veranderingen steden

Ruimtelijke segregatie

De plek waar mensen wonen en in wat voor woning zij leven, zegt vaak veel over hun sociaaleconomische positie. In het algemeen geldt: hoe beter de wijk is waarin je woont, hoe hoger je sociaaleconomische positie. In een betere wijk vind je niet alleen grotere, mooiere huizen met meer ruimte dan in armere wijken, maar vaak zijn er ook meer en betere voorzieningen. Denk bijvoorbeeld aan betere kwaliteit scholen, betere sportfaciliteiten, betere (huis)artsen en meer veiligheid. Deze fysieke scheiding tussen mensen met een verschillende sociaaleconomische positie wordt **ruimtelijke segregatie** genoemd. Ruimtelijke segregatie is dus het gescheiden wonen van verschillende bevolkingsgroepen.

Bron 22

Ruimtelijke segregatie in beeld

In veel grote steden is er sprake van ruimtelijke segregatie (zie bron 22). Ook in bijvoorbeeld Willemstad, met naar schatting 150.000 inwoners. In wijken die minder goed bekend staan door de ligging, vanwege de vervuiling van industrie en kwaliteit van huizen wonen mensen met een lagere sociaaleconomische positie. In een wijk als Kanga-Dein wonen bijvoorbeeld veel arme migranten uit Haïti, terwijl er in de wijk Spaanse Water zich veel relatief rijke 'Europese' Nederlanders of welgestelde Venezolanen vestigen. In een artikel over ongelijkheid op Bonaire staat het volgende: 'In de praktijk betekent dit dat iemand van een onderstandsuitkering net de huur kan betalen, mits diegene buiten de stad woont'. Hieruit blijkt dat mensen met lage inkomens niet op dezelfde plekken kunnen wonen als mensen met hogere inkomens. Ook staat er: 'Hoewel de economie op het eiland gestaag bleef groeien, bleven de minimumlonen en het sociale vangnet achter. Mede hierdoor is de Bonairiaanse samenleving in feite gesegregeerd – naar klasse, maar daardoor indirect ook naar ras'. In het geval van Bonaire gaat het over segregatie tussen Europese Nederlanders en lokale bewoners.

De arme wijken krijgen op de meeste plekken weinig aandacht, waardoor problemen blijven bestaan. Het gaat niet alleen om het uiterlijk van de wijk en infrastructuur, maar er moet ook oog komen voor de leefomstandigheden en de problemen van de mensen die er wonen. Volgens een Curaçaose sociaal werker zou het een oplossing zijn als men de gedachte los laat dat sommige wijken alleen geschikt zijn voor achtergestelde burgers. Er zou integratie nagestreefd moeten worden.

Gentrificatie

Gentrificatie is het opwaarderen en aantrekkelijker maken (upgraden) van een wijk met een lage sociaaleconomische status, om mensen met een hogere sociaaleconomische status die rijker zijn aan te trekken. Een wijk verandert door gentrificatie niet alleen qua uiterlijk, maar ook qua bevolkingssamenstelling. Gentrificatie gebeurt vaak door projectontwikkelaars. Zij investeren in de wijk door de oude gebouwen op te knappen vaak met het doel ze te gebruiken voor toerisme en op die manier veel geld te verdienen. Een wijk die compleet gegentrificeerd is, is de Pietermaai in de hoofdstad Willemstad. Er was een tijd dat dit een gevaarlijke no-go zone was. Nu is het een hippe wijk geworden, met nieuwe boetiek-hotels en restaurants in voormalige koloniale panden (zie bron 23). Je betaalt er veel geld voor een drankje, wat in de supermarkt veel goedkoper zou zijn. Dat is onbetaalbaar voor de lokale bewoners. Ook lokale ondernemers hebben het moeilijk omdat buitenlandse investeerders de wijk overnemen en nieuwe hotels en restaurants bouwen.

Bron 23
De wijk Pietermaai

Bron 24

Bewoners vrezen huurverhoging na opknappbeurt met EU-geld (deel 1)

Foto: Deya Mensche

27 oktober 2018 | Deya Mensche

WILLEMSTAD – Bewoners van Kura'i Shon Fil hebben gemengde gevoelens over het vernieuwingsproject van hun wijk. Het project wordt door de Europese Unie gefinancierd. Bewoners geven aan blij zijn dat hun wijk eindelijk opgeknapt wordt, maar zijn ook bang voor de veranderingen die het met zich meebrengt.

In deze situaties worden de oorspronkelijke bewoners soms uit hun (huur)woningen verdreven. Oorspronkelijke bewoners die blijven wonen zien hun wijk zichtbaar veranderen, en voelen zich minder thuis in de wijk. Ook stijgen vaak de huurprijzen (zie bron 24) en komen er dure voorzieningen in de wijk waar zij als oorspronkelijke bewoners geen gebruik van kunnen maken. Veel oorspronkelijke bewoners worden verdrongen en/of verplaatst naar de randen van het woongebied of andere plekken waar ze goedkoper kunnen worden. Er komt steeds meer protest tegen gentrificatie (zie bron 25) omdat het de lokale gemeenschappen verdringt. In wijken die gegentrificeerd zijn wonen vooral buitenlanders, waardoor er voor de locals geen plek meer is en alles te

Bron 25

Bewoners zijn niet blij met gentrificatie - Antilliaans Dagblad - april 2017

duur is. De gegentrificeerde woonwijken zijn schoner geworden en beter, maar de problemen die er in lokale woonwijken waren zijn niet verdwenen, maar verplaatst naar andere plekken. Die problemen worden hiermee niet aangepakt. Door gentrificatie wordt de sociale ongelijkheid vergroot.

Vragen

1 Geef een omschrijving in eigen woorden van het begrip ruimtelijke segregatie én geef een voorbeeld, vanuit je eigen omgeving.

2 Geef een omschrijving in eigen woorden van het begrip gentrificatie én geef een voorbeeld, vanuit je eigen omgeving.

Gebruik bron 26.

Bron 26

Bewoners vrezen huurverhoging na opknopbeurt wijk met EU-geld (deel 2)

Wijkbewoner Jansen bekijkt de verbeteringen in zijn wijk met argusogen toe

Bewoners geven aan blij zijn dat hun wijk eindelijk opgeknapt wordt, maar zijn ook bang voor de veranderingen die het met zich meebrengt.

“Wij beseffen wel dat je de ontwikkeling en de investeringen niet kunt tegenhouden, maar de Europese Unie steekt niet voor niets geld in een wijk”, zegt wijkbewoner Jansen. Hij en andere bewoners vrezen dat ze zonder pardon ons op straat gezet worden als zij de huurverhoging na de opknopbeurt niet kunnen betalen.

Volgens Jansen is het gezien de economie en het onzekere arbeidsklimaat op Curaçao, heel moeilijk voor een plaatselijke bewoner die al jaren in de wijk wonen om bij de bank een hypotheek te krijgen, waardoor hun deelname beperkt blijft.

Vrij naar: <https://caribischnetwerk.ntr.nl/2018/10/27/bewoners-vrezen-huurverhoging-na-opknopbeurt-wijk-met-eu-geld/>

3 Beschrijf de gemengde gevoelens die de bewoners uit bron 26 hebben over het vernieuwingsproject in hun wijk.

4 Geef aan wat volgens jou een goede oplossing zou zijn voor de angsten voor de lokale bewoners.

Bij het onderwerp op toerisme werd het proces 'disneyfication' genoemd.

5 Beschrijf het verband tussen gentrification en disneyfication.

6 Geef aan hoe ruimtelijke segregatie kan leiden tot sociale ongelijkheid op eilanden zoals Bonaire.

Afronding

Begrippenlijst

Hieronder een begrippenlijst met de belangrijkste begrippen in dit katern.

Cultuurgebied

Een cultuurgebied verwijst naar een geografisch gebied waarin mensen gemeenschappelijke culturele kenmerken delen, zoals taal, religie, tradities, en sociale gebruiken. Deze gebieden kunnen zich over één of meerdere landen uitstrekken en zijn gevormd door historische, geografische, en sociale factoren.

Diaspora

Diaspora is de verspreiding van een bepaalde bevolkingsgroep buiten hun oorspronkelijke geografische gebied, waarbij banden met deze oorspronkelijke thuisbasis nog altijd aanwezig zijn.

Diffusie

Diffusie verwijst naar het proces waarbij culturele elementen, zoals ideeën, technologieën, gewoonten, of gebruiken, zich verspreiden van de ene groep naar de andere, of van het ene gebied naar het andere. Dit kan plaatsvinden door direct contact tussen groepen, handel, migratie, of via media en communicatiemiddelen. Oorspronkelijke ideeën kunnen vermengen met de culturen in het nieuwe gebied.

Geldzendingen (remittances)

Remittances zijn de geldzendingen van geëmigreerde familieleden of goede vrienden vanuit het buitenland.

Gentrificatie

Gentrificatie is een ruimtelijk proces waarbij een gebied met een lager sociaaleconomische status door investeringen een verandering ondergaat, waardoor het gebied aantrekkelijker wordt voor mensen met een hogere sociaaleconomische status.

Integratie

Integratie verwijst naar het proces waarbij individuen of groepen met verschillende achtergronden en kenmerken samenkomen en deelnemen aan de maatschappij op een manier die wederzijds begrip, acceptatie en samenwerking bevordert.

Naturalisatie

Naturalisatie is dat je als vreemdeling (migrant) de nationaliteit van het land waarin je wilt verblijven krijgt. Bijvoorbeeld de Nederlandse nationaliteit. Hiervoor moeten mensen een inburgeringsexamen doen en voldoende kennis hebben van de samenleving

Ruimtelijke segregatie

De fysieke scheiding in een gebied. Verschillende bevolkingsgroepen wonen in verschillende wijken. Mensen doen hun dagelijkse activiteiten in de wijk en komen dus

ook niet in de wijk van een andere groep. Ruimtelijke segregatie heeft veel te maken met de sociaaleconomische positie die mensen hebben.

Sociale segregatie

De scheiding van bevolkingsgroepen. Verschillende bevolkingsgroepen hebben hierbij geen tot heel weinig contact met elkaar.

Eindopdracht Schetskaart

Eindopdracht: Schetskaart hoofdstad

Een schetskaart, ook wel croquis genoemd, is een eenvoudige, vaak handmatig gemaakte tekening of kaart die wordt gebruikt om de grenzen of de belangrijkste kenmerken van een gebied of terrein weer te geven.

In deze opdracht ga je, samen met een klasgenoot, een schetskaart maken van de hoofdstad van jouw eiland. De schetskaart kun je digitaal maken op de computer of uittekenen op een groot vel papier.

1 Op de kaart moet het volgende te zien zijn: belangrijke wegen, de wijken, rivieren, etc. met hun namen. Maak hierbij onder andere gebruik van Google maps (streetview), of een echte kaart.

2 Maak een legenda en schets, kleur of schrijf in de wijken informatie over:

- Woningkenmerken; daarbij teken of noteer je informatie over:
  - o het type woning; bijvoorbeeld vrijstaand, appartement.
  - o ouderdom; bijvoorbeeld erfgoed, nieuwbouw.
  - o staat van onderhoud; bijvoorbeeld goed onderhouden, of niet, gerenoveerd
  - o bevolkingssamenstelling; bijvoorbeeld sociaaleconomische positie
ethniciteit, leeftijd
- Type wijk qua ontstaanswijze; Zelfbouwwijk volgens zelfbouwtraditie, sloppenwijk, wijk ontwikkelt door projectontwikkelaars enz.
- Horeca en toerisme, denk hierbij aan restaurants en hotels en is dit nieuw gebouwd of staan deze er al lang.
- Winkels en bedrijven
- Voorzieningen, denk hierbij aan scholen, zorginstelling, sport.

Jullie hoeven natuurlijk niet elk gebouw te tekenen of te beschrijven, het gaat om een algemeen beeld van een wijk. Voor het buurtprofiel van een wijk kan je via het internet ook vaak al veel informatie vinden, door op de naam van de wijk te zoeken.

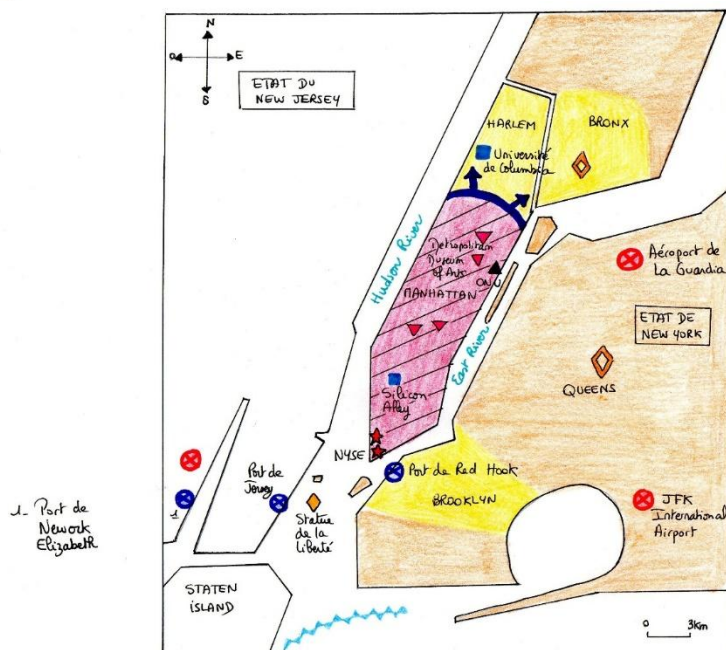
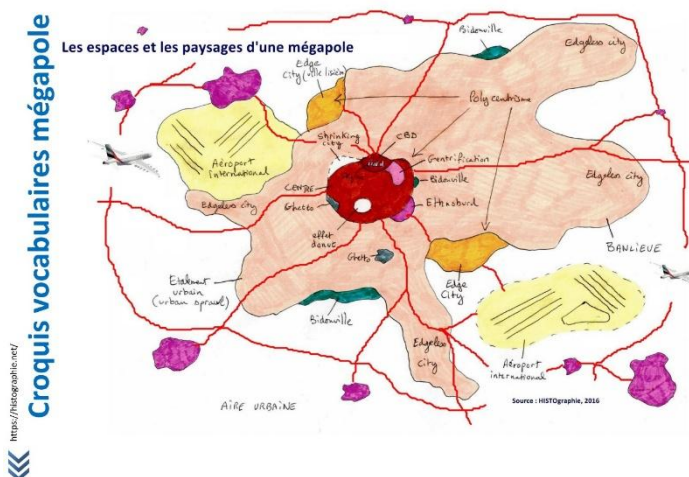
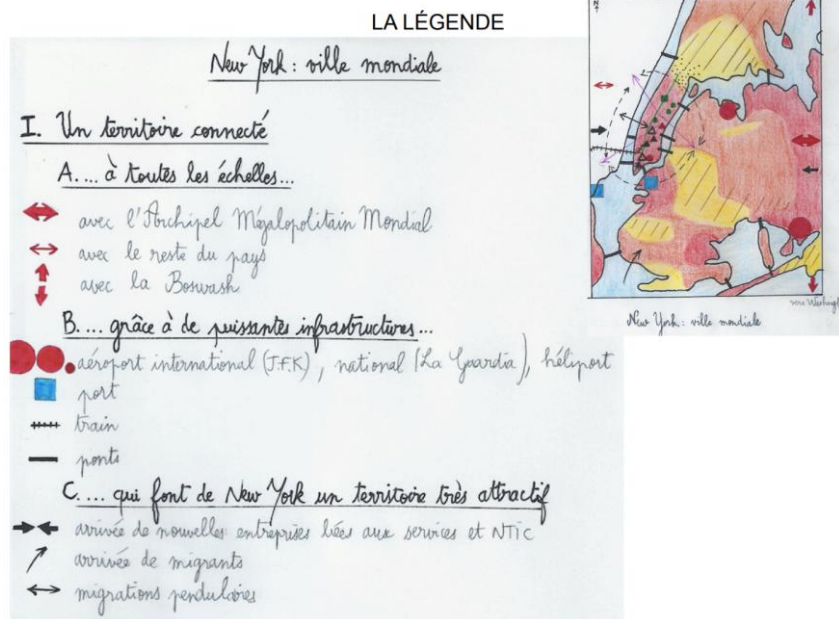
3 Nu je veel informatie over deze stad hebt verzameld kun je de volgende vragen beantwoorden:

- Is er sprake in deze stad van ruimtelijke segregatie? Waarom wel of niet, licht je antwoord toe.
- Is er in deze stad van gentrificatie? Waarom wel of niet, licht je antwoord toe?
- Is er in deze stad sprake van sociale segregatie? Waarom wel of niet, licht je antwoord toe.
- Is er in deze stad sprake van zelfbouwbouwwijken? In welke mate zijn hier voorzieningen?

4 Als jullie in het bestuur van de stad zouden zitten hoe zou je een van bovenstaande problemen gaan oplossen?

Er volgen een aantal voorbeelden van schetskaarten in bron 27. Let op: deze gaan over een ander onderwerp.

Bron 27 Voorbeelden schetskaart (croquis)

Toets

1. Hieronder staan twee stellingen over cultuur. Welk antwoord is juist?

Stelling 1: Het Caribisch gebied hoort bij het cultuurgebied Noord-Amerika.

Stelling 2: Immateriële cultuurkenmerken veranderen minder snel dan materiële cultuurkenmerken.

A Beide stellingen zijn juist

B Beide stellingen zijn onjuist

C Stelling 1 is juist, stelling 2 is onjuist

D Stelling 2 is juist, stelling 1 is onjuist

2. De gevolgen van het toerisme kan je vanuit verschillende dimensies bestuderen.

Hieronder staan een aantal mogelijke gevolgen. Welke dimensies horen hierbij?

Dimensie	Voorbeelden van gevolgen van toerisme
1	Doordat het koraalgebied van Bonaire zo bijzonder is komen er vele toeristen duiken en ontstaat er schade aan het ecosysteem.
2	Een horecaondernemer besluit een eigen restaurant te beginnen vlakbij een populair strand op Curaçao
3	Toeristen, schaars gekleed in strandkleding, bezoeken een kerk in de Dominicaanse Republiek en maken foto's. Een kerklid voelt zich hierbij niet in zijn waarde gelaten tijdens het bidden.

A 1. Economische dimensie, 2. Economische dimensie, 3. Sociaal-culturele dimensie

B 1. Sociaal-culturele dimensie, 2. Politieke dimensie, 3. Sociaal-culturele dimensie

C 1. Fysische dimensie, Economische dimensie, 3. Sociaal-culturele dimensie

D 1. Fysische dimensie, 2. Economische dimensie 3. Politieke dimensie

Gebruik bron 28.

Bron 28

Mensen die Nederlander worden kunnen een paspoort aanvragen

3. Welk begrip uit dit katern past hier het beste bij.

A Identiteit

B Integratie

C Nationaliteit

D Naturalisatie

4. Hieronder volgen twee stellingen over remittances. Welk antwoord is juist?

Stelling 1: Het verzenden van remittances kost geld.

Stelling 2: Remittances zorgen ervoor dat iedereen in het ontvangende land profiteert.

A Beide stellingen zijn juist

B Beide stellingen zijn onjuist

C Stelling 1 is juist, stelling 2 is onjuist

D Stelling 2 is juist, stelling 1 is onjuist

5. Hieronder staan twee stellingen over de positie van migranten. Welk antwoord is juist?

Stelling 1: Mede door de ruimtelijke segregatie is het makkelijker voor migranten om te integreren.

Stelling 2: Een concentratie van migranten van dezelfde afkomst in een wijk ontstaat vooral door de hoge huurprijzen.

A Beide stellingen zijn juist

B Beide stellingen zijn onjuist

C Stelling 1 is juist, stelling 2 is onjuist

D Stelling 2 is juist, stelling 1 is onjuist

6. Bevolkingsgroepen in de samenleving hebben, hoewel ze wel door elkaar wonen nauwelijks contact met elkaar. Welk begrip past hier het beste bij?

A Discriminatie

B Gentrificatie

C Sociale segregatie

D Ruimtelijke segregatie

7. Hieronder staan twee stellingen over gentrificatie, welk antwoord is juist?

Stelling 1: Bij gentrificatie worden oude en vervallen gebouwen in een wijk van een stad, gerenoveerd of helemaal gesloopt.

Stelling 2: Bij gentrificatie stijgen vaak de huurprijzen, of komen er dure voorzieningen waar de oude bewoners geen gebruik van zullen maken.

A Beide stellingen zijn juist

B Beide stellingen zijn onjuist

C Stelling 1 is juist, stelling 2 is onjuist

D Stelling 2 is juist, stelling 1 is onjuist

8. Stelling: 'Toerisme draagt altijd bij aan verbetering van levenskwaliteit in het Caribisch gebied'.

Ben jij het eens of oneens met deze stelling? Onderbouw je antwoord met twee inhoudelijke argumenten.

9. Geef een beschrijving van gentrificatie. Verwerk in je antwoord een voorbeeld uit het Caribisch gebied.

10. Noem twee positieve en twee negatieve gevolgen van gentrificatie op Curaçao.

11. Beredeneer hoe gentrificatie kan leiden tot sociale segregatie op de eilanden.

Examenvragen

Opgave – Diffusie – HAVO 2012-1

Door de opkomst van het toerisme treedt diffusie van culturen op. Binnen het Caribisch gebied zijn er verschillen in diffusie, die gedeeltelijk verklaarbaar zijn vanuit de historische dimensie.

1 Geef aan waarom de verschillen in diffusie gedeeltelijk verklaarbaar zijn vanuit de historische dimensie.

Stelling: 'Diffusie leidt tot positieve gevolgen voor het eiland waar je woont.'

2 Geef een argument voor deze stelling en een argument tegen deze stelling.

Opgave – Handel en ontwikkeling in het Caribisch gebied – HAVO 2015-1

Als je op het internet naar statistische informatie over het Caribisch gebied zoekt, kom je op sommige Caribische websites verschillende namen van gebieden en eilanden niet tegen. Dit kan verklaard worden door de staatkundige positie van deze gebieden/eilanden.

3 Noem twee namen van zulke gebieden/eilanden en verklaar hoe het komt dat je ze niet tegenkomt in de statistieken.

Gebruik de atlaskaart 'Midden-Amerika – Etnische samenstelling van de bevolking'.

In drie landen vormen de Aziaten een grote etnische groep. De komst van de Aziaten naar het Caribisch gebied in de 19de eeuw heeft te maken met het plantageverleden. 2p

4 Geef aan

- uit welk Aziatisch land de meeste immigranten naar het Caribisch gebied kwamen;
- om welk motief ze naar het Caribisch gebied kwamen.

Opgave – Hazard management in het Caribisch gebied – HAVO 2011-1

Het Caribisch gebied is voor tsunamiwaarschuwingen tot nu toe afhankelijk van het waarschuwingssysteem op Hawaï. Een regionaal waarschuwingssysteem voor het Caribisch gebied blijft voorlopig een grote uitdaging.

5 Geef hiervoor twee redenen: één vanuit de economische dimensie en één vanuit de sociaal-culturele dimensie.

Opgave – Kies het (Britse) Caribisch gebied! – HAVO 2013-1

Bestudeer de atlaskaart 'De Wereld – cultuur/politiek: cultuurgebieden'.

Het Caribisch gebied en Venezuela worden beide gerekend tot het cultuurgebied van Latijns-Amerika.

6 Noem twee argumenten tegen de keuze van deze indeling.

Opgave – De vele gezichten van de Spaanse taal – VWO 2013-1

Gebruik bron 29

Taal is een dynamisch fenomeen en kan veranderen door diffusie.

7 Beschrijf de diffusie van het Andalusische Spaans in de pre-koloniale periode, de koloniale periode en de postkoloniale periode.

Bron 29 geeft een aanwijzing voor afstandsverval in de verspreiding van het Caribische Spaans op het continent Zuid-Amerika.

8 Beschrijf het begrip 'afstandsverval' uit en beschrijf vervolgens hoe dit begrip van toepassing is op de spreiding van het Caribische Spaans op het continent Zuid-Amerika.

Bron 29

De vele gezichten van de Spaanse taal

Over één ding lijkt iedereen het eens te zijn: het Spaans is door de eeuwen heen altijd een taal geweest die geen al te grote veranderingen heeft ondergaan. Het Spaans is een taal gebleken waarin veel verschillende volkeren die heel verschillende talen spraken, goed met elkaar konden communiceren. Om iets te begrijpen van de ontwikkeling van het Spaans in het Caribisch gebied en Latijns-Amerika is het nuttig een korte blik te werpen op het Spaans van het Iberisch schiereiland, de Europese bakermat van de Zuid-Amerikaanse varianten.

Spanje

Op het Iberisch schiereiland werden verschillende soorten Spaans gesproken, zoals het Spaans van Castilië, van Galicië en van Andalusië. De geschiedenis heeft bepaald welk soort Spaans de taal werd die door de migrantengolven naar de Nieuwe Wereld is gebracht. Een belangrijke factor voor de verbreiding van een taal is het aantal personen dat die taal spreekt. In de 14e eeuw had Castilië, waar het 'Castellano' werd gesproken, de meeste inwoners: vier miljoen. Aragón had er één miljoen en Navarra 80.000. Het huwelijk van Ferdinand van Aragón en Isabella van Castilië in 1469 is van cruciaal belang geweest om eenheid tot stand te brengen tussen Castilië en Aragón. Die eenheid zou beslissend zijn voor de geografische uitbreiding van het Spaans. Sevilla werd ook onder Spaanse heerschappij gebracht en nu kon de zegetocht van het Spaans beginnen. Sevilla was in de middeleeuwen een van de grotere steden van Spanje en werd een echte kosmopolitische stad. Er vestigden zich migranten uit Noord Spanje, Catalonië, Aragón, Galicië, Portugal, Italië, Frankrijk en Duitsland. Door die grote aantallen migranten kon het Andalusische Spaans van Sevilla zich vernieuwen en, in bepaalde opzichten, vereenvoudigen. In de 16e eeuw was Sevilla de poort van de handel en het personenvervoer met en naar Amerika: Spaans Amerika.

De inheemse talen van Latijns-Amerika

De meeste inheemse talen hebben geen invloed gehad op de structuur van het Spaans. Natuurlijk wel op de woordenschat. Alleen al op het gebied van de flora, de fauna en de aardrijkskundige namen. Het Spaans van Zuid-Amerika is zeker niet uniform en vertoont van noord naar zuid telkens andere gezichten. Laten we sommige van die gezichten eens nader bekijken:

- Het Caribische Spaans: Het Caribisch gebied is een van de grootste linguïstische smeltkroezers van de Westerse taalgeschiedenis. In de loop van deze geschiedenis heeft er een ontmoeting plaatsgevonden tussen de meest uiteenlopende talen, zoals: het Arowak, Caribe, Maya, Engels, Frans, Spaans, Nederlands, Portugees, Bantoe, Yoruba etc. Sommige talen zijn verdwenen en leven hoogstens nog voort als restanten, andere hebben zich uitgebreid in een bepaald gebied en leven voort naast een Creoolse taal. In het Caribisch gebied is het Seseo (een scherpe S) overal verspreid. Ook vinden we er opvallende neusklanken. Ook de manier waarop volwassen elkaar toespreken als 'Papi' en 'Mami' is wijdverbreid.

- Cuba: Ook binnen landen zijn grote verschillen. Zo staat de Cubaanse provincie Camagüey bekend om de duidelijke Spaanse uitspraak. In Camagüey en Santiago de Cuba worden de L, de R en de eind-S nog uitgesproken. In het westen niet meer.

- De Dominicaanse Republiek: Uit de Afrikaanse talen — in de Dominicaanse Republiek waren veel Afrikanen - heeft men het gebruik van de dubbele ontkenning overgenomen. 'Yo no quiero no' betekent: ik wil niet (letterlijk: ik niet wil niet). Net als in Puerto Rico vind je in het Spaans van de Dominicaanse Republiek veel gehispaniseerde ontleningen aan het Engels, vooral op sportgebied.

- Puerto Rico: Wat opvalt bij Spaanssprekende mensen uit Puerto Rico is het rekken van de laatste beklemtoonde klinker. Omdat Puerto Rico zeer nauwe staatkundige banden met Amerika heeft zijn er ook ontleningen aan het Engels. Maar niet veel meer dan op de andere eilanden. Onderzoek wijst uit dat ongeveer 7 procent van de woorden aan het Engels is ontleend. Soms zijn er duidelijke Amerikaanse invloeden te constateren in de taal. Iemand uit Puerto Rico zal zonder blikken of blozen zeggen: 'Caminando es bueno' (= de letterlijke vertaling van 'walking is good') en dat zal je in de rest van Latijns-Amerika niet aantreffen.

- Venezuela: Het Spaans van Venezuela vertoont vooral aan de kust, net zoals in Colombia, de kenmerken van het Caribische Spaans. Het land heeft historisch veel banden met de Canarische eilanden en dat is te horen in de uitspraak van het Venezolaanse Spaans. Net als in de andere landen zijn er ook in Venezuela veel woorden die aan inheemse talen zijn ontleend, zoals 'pichirre' (= gierig), een woord dat ook voorkomt in het Papiaments (pichiri).

- Het Andesgebied: Het Spaans dat men in het Andesgebied van Colombia, Ecuador, Peru en Bolivia spreekt, wordt ook wel het Andes Spaans genoemd (el español andino). Het is een gebied met miljoenen inwoners die oorspronkelijk onder meer Quechua spraken, een taalfamilie met veel varianten. In Peru werd het Quechua vanaf de 16e eeuw als algemene taal gebruikt. Toen later de Spanjaarden de Inca's in Peru hadden verslagen, brak er een taalstrijd uit tussen het Spaans en de taal die door de Inca's werd gesproken. Het Quechua had één groot nadeel: het was geen geschreven taal. In Peru spreekt nu 16 procent Quechua en het is één van de vele bedreigde talen.

Tenslotte

Eén ding moge duidelijk zijn: taal is een zelfstandig groeiend fenomeen, dat zich weinig aantrekt van wat mensen vinden hoe het 'eigenlijk' hoort. Het is menselijk om de ene manier van uitspreken 'mooier' te vinden dan de andere, maar alle manieren van uitspreken zijn evenwaardig. 'Plat' spreken is een andere zaak. Maar laten we niet te gauw iets 'plat' vinden.

bron: vrij naar: <http://www.amigoe.com/napa/napa/115560-het-spaans-van-latijns-amerika-ende-cariben-slot> + deel 1 + deel 2. Door: Fred de Haas

Opgave – Haïti en de Dominicaanse republiek – VWO 2017-1

Gebruik de atlaskaart 'Midden-Amerika – Etnische samenstelling van de bevolking'. Haïtianen in de Dominicaanse Republiek vormen een etnische minderheid. De etnische verschillen tussen de autochtone en de allochtone bevolking geven aanleiding tot discriminatie.

9 Geef aan wat het etnische verschil is tussen de autochtone bevolking van de Dominicaanse Republiek en de allochtone bevolking (de Haïtianen).

Terugkijken

Intro

Lees de Introductie van het katern nog eens door.

Vind je dat de introductie goed aansluit bij de rest van het katern? Waarom wel of waarom niet?

Kan ik wat ik moet kunnen?

Lees het leerdoel van het katern nog eens door:

Kan je de sociaaleconomische, culturele en etnische verschillen op de eilanden in het Caribisch gebied beschrijven, verklaren en analyseren.

Hoe ging het?

- Tijd

Voor dit katern staat ongeveer 3 uur. Had je voldoende tijd voor dit katern?

- Inhoud

Het katern gaat over de sociaal-culturele situatie op de Cariben. Vind je dat dat goed naar voren is gekomen en kan je dit herkennen in je eigen omgeving?

- Samenvattend

Hoe was het om de begrippen te omschrijven en voorbeelden te noemen? Ging het eenvoudig of was het nog lastig?

- Toets

Hoe heb je de toets gemaakt? Ben je tevreden met dit resultaat?

- Eindopdracht

Wat heb je geleerd van de eindopdracht?

Bronnen

Hier zijn betrouwbare bronnen waar je informatie kunt vinden over de sociaal culturele en economische situatie in de Cariben:

<https://caribischnetwerk.ntr.nl/>

<https://worldmapper.org/> (Engels)

<https://www.un.org/en/> (Engels)

<https://caricom.org/our-community/who-we-are/our-culture/> (Engels)